

*Кабылова Света Амантуровна,
Кыргыз билим берүү академиясы,
аспирант,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
e-mail: Svetaamanturovna@gmail.com*

**ИЗИЛДӨӨЧҮЛҮК КОМПЕТЕНТТҮҮЛҮКТҮ КАЛЫПТАНДЫРУУДА
ИЛИМИЙ МЕТОДДОРДУН РОЛУ**

*Кабылова Света Амантуровна,
аспирант,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек,
e-mail: Svetaamanturovna@gmail.com*

**РОЛЬ НАУЧНЫХ МЕТОДОВ В ФОРМИРОВАНИИ ИССЛЕДОВАТЕЛЬСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ**

*Kabylova Sveta Amanturovna,
Researcher,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city,
e-mail: Svetaamanturovna@gmail.com*

**THE ROLE OF SCIENTIFIC METHODS IN THE FORMATION OF
RESEARCH COMPETENCE**

Аннотация: Макалада изилдөөнүн илимий методдорун колдонулуш ордун аныктоо каралды. Анализ жана синтез методдору аркылуу изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу көйгөйлөрүнүн изилдениши абалы аныкталды. Изилдөөдө студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу боюнча окутуучуларга жана студенттерге анкета аркылуу жеке сурамжылоо түрүндө жүргүзүлдү. Мындан окутуучулардын жоопторунда изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн эффективдүү өнүктүрүү үчүн кандай жакшыртууларды сунуштагандары жана кандай ресурстар зарыл экендиги көрсөтүлдү.

Аннотация: В статье речь идет об определении места применения научных методов исследования. Исследовательский статус проблемы формирования исследовательских компетенций определялся с помощью методов анализа и синтеза. В ходе исследования был проведен персональный опрос анкетирование преподавателей и студентов по вопросам формирования исследовательских компетенций студентов. Кроме того, в ответах преподавателей указано, какие улучшения они предлагают и какие ресурсы необходимы для эффективного развития исследовательских компетенций.

Annotation: *The article deals with determining the place of application of scientific research methods. The research status of the problem of developing research competencies was determined using methods of analysis and synthesis. During the study, a personal survey of teachers and students was conducted on the issues of developing students' research competencies. In addition, faculty responses indicate what improvements they suggest and what resources are needed to effectively develop research competencies.*

Түйүндүү сөздөр: *илимий методдор, методология, изилдөөчүлүк компетенттүүлүк, технология, салыштыруу, чыгармачылык.*

Ключевые слова: *научные методы, методология, исследовательская компетентность, технология, сравнение, творчество.*

Key words: *scientific methods, methodology, research competence, technology, comparison, creativity.*

Киришүү. Жаңы стратегия ар бир студенттин чыгармачылык кызыкчылыктарын жана жөндөмдүүлүктөрүн аныктоого жана өнүктүрүүгө, анын өз алдынча окуу жана изилдөө ишмердигине түрткү берүүгө багытталган. Бул максатка жетүү студент менен окутуучунун ортосундагы байланышты жана алардын чыгармачылык менен өзүн өзү ырастоосун, ар бир студенттин өзүн өзү өнүктүрүүсүн камсыз кылган ар түрдүү билим берүү чөйрөсүн уюштуруу шартында мүмкүн болот.

Изилдөөнүн максаты. Студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун технологиясын түзүүнүн илимий методдорун аныктоо.

Изилдөөнүн милдети. Бул көйгөйдү изилдөө үчүн төмөнкү милдеттер коюлду:

1. Окумуштуулардын көз караштарына талдоо жүргүзүү;
2. Илимий методдорду ачып көрсөтүү.

Изилдөөнүн методдору. Коюлган максат жана милдеттерге ылайык, изилдөөнүн төмөнкү илимий методдору колдонулду: *синтез жана анализ изилдөөчүлүк метод-*

дору, салыштыруу, байкоо жүргүзүү, моделдөө, анкеталык сурамжылоо, тестирлөө, педагогикалык эксперимент.

Негизги мазмуну. Бул макалада изилдене турган негизги маселе илимий изилдөөдөгү максаттардын аткарылыш жетишкендиктери анда колдонгон методдорго байланыштуу. Метод (грекче «методос» – жол, изилдөө, окутуу, аракеттенүү ыкмасы) – кандайдыр бир максатка жетүүгө арналган туруктуу эрежелер топтому. Метод илимдин негизги милдетин – чындыктын объективдүү мыйзамдарын ачуунун куралы болуп саналат. Ал анализдин жана синтездин, теориялык жана эксперименталдык изилдөөлөрдү салыштыруунун зарылдыгын жана колдонулуш ордун аныктайт. Бул изилдөөчүнүн ой жүгүртүүсүнүн куралы болуп саналат [1, 23-б.].

Жогорудагы негизги жалпы илимий методдор компетенттүүлүк мамиле (И.А. Зимняя, Ж. Равен, А.В. Хуторской ж.б.) изилдөөчүлүк предметтин билим берүү чөйрөсүнүн иштешинин жана өнүгүшүнүн теориялык негиздери болуп саналат, бул чөйрөдө студенттин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу үчүн шарттарды түзүүнү кароого мүмкүндүк берет [3]. Ф.Бэкон туура илимий методду караңгыда саякатчынын жолун жарык кылган чырак менен салыштырган [10].

Компетенттик мамилени аныктоонун жыйындысы, билимин, жөндөмүн жана көндүмдөрүн, баалуулуктарын, сапатын жана зарыл болгон ишин билет. Керектүү негизги түшүнүктөр такталды, «Изилдөө компетенциясы», «изилдөө компетенттүүлүгү» деген түшүнүктөргө аныктамалар берилген, «изилдөө компетенциялары» түшүнүгүнүн инварианттык ядросу ачылган [2].

Изилдөөчүлүк компетенттүүлүк студенттерди изденүүчүлүккө, коюлган көйгөйдү чечүүдө тиешелүү маалыматтарды издеп табууга, аларды сын көз караш менен иргеп алууга, аларды жалпылаштырып, системалаштыруунун негизинде жаңы билимдерди таап, иштеп чыгууга көнүктүрөт.

Кандай гана илимий изилдөө болбосун, ар түрдүү билим формаларын тарткандагы

иреттүүлүктү аныктаган, илимий изилдөөнүн негизги принциптерин ишке ашырууга мүмкүндүк берген, методологияга таянат.

Методология – теориялык жана практикалык иштерди уюштуруунун жана куруунун принциптеринин жана ыкмаларынын системасы, ошондой эле бул системанын доктринасы. Методология илимий гана эмес, ошондой эле техникалык, педагогикалык жана башкаруучулук иш-аракеттердин бардык түрлөрүн уюштурууда жана жөнгө салууда камтылган.

Методология оптималдык жыйынтыкты алууга багытталган, изилдөө предметин, максатты, изилдөө жүргүзүүнүн мамилесин, багытын, каражат жана методдорун аныктоодон турган, адамдын ойго шайкеш ишмердиги тууралуу окууну айтабыз. Адабияттарда бул терминди, таанып билүү илимий методу, ыкма, каражаттары жөнүндө окуу, ошону менен бирге кандайдыр бир илимий областта колдонуучу методдор тобу катары да түшүнүшөт [4, 23-б].

Анализ (байыркы грек тилинен ἀνάλυσις – бөлүү, ажыратуу) – бүтүн объектини бөлүктөргө ажыратып, алардын ар бирин өз алдынча үйрөнүү методу. Анализ – кандайдыр бир объектти, кубулушту же системаны изилдөөдө себеп-натыйжа байланыштарын талдоо жана табууга камтылган изилдөө методологиясы [9]. Талдоодо 2 негизги процедураны камтыйт: 1) бүтүндү бөлүктөргө бөлүү; 2) бул бөлүктөрдүн ар биринин иштешин жакшыртуу. Бирдиктүү педагогикалык процессте анализ реалдуу практикалык иш-аракеттер менен катар ойдогу акыл аракеттер аркылуу дагы ишке ашырылат. Изилдөө иште анализдөө методу изилдөөчүлүк ишмердүүлүк, изилдөөчүлүк компетенттүүлүк тууралуу окумуштуулардын берген аныктамаларына жана окуу китептерине талдоо жүргүзүүдө, нормативдик документтерди иликтөөдө, эксперимент учурунда окутуучулардын жана студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүнүн өнүгүүсүн аныктоого карата анкета жүргүзүүдө колдонулат.

Синтез (грек тилинен synthesis – байланыш) – мурда бөлүнүп кеткен изилдөө материалдарын байлап чогултат, жаңы түшүнүк, принцип, концепцияларды талдоодо 2 негизги процедураны камтыйт [6]: 1) тандалган бөлүктөрдүн мүнөздөмөлөрүн макулдашуу; 2) аларды бир бүтүнгө бириктирүү. Анализ учурунда бөлүнүп алынган түшүнүктөр бириктирилди, сабактарга катышууда жана анкета жүргүзүүдө изилдөөчүлүк компетенттүүлүк түшүнүгү жетишсиз экендиги аныкталды.

Салыштыруу методу – жалпы окшоштуктарын же айырмасын билүү максатында белгисиз бир объекттинин же кубулуштун мүнөздөмөсүн белгилөөнүн мүнөздөмөсү менен салыштыруу. «Виртуалдык дүйнөнү түшкө салыштырса болот. Тышкы дүйнө мындан ары аң-сезимге мынчалык таятпайт жана адам учурдагы окуялардан баш тарта алат» [5, с. 27].

Бул методдо төмөнкүлөр бөлүп көргөзүлөт:

1) Базалык көрсөткүчтөргө караганда изилденип жаткан көрсөткүчтөрдүн абсолюттук жана салыштырмалуу четтеп кеткенин аныктоого карата кылынган – горизонталдык салыштырмалуу анализ. Бул метод окумуштуулардын аныктамаларына жана окуу китептерине талдоо жүргүзүүдө изилдөөлөрүнүн аныктамаларына мүнөздөмө берүүдө, сабактарга катышууда, окуу китептерин талдоодо, окутуучулардын жана студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү боюнча анкета жүргүзүүдө көрсөтүлдү.

2) Көрсөткүчтөрдүн салыштырмалуу өсүү темпин билүүдө колдонулган анализ, динамиканын катарын изилдөөгө арналган – вертикалдык салыштырмалуу анализ. Көпчүлүк учурда салыштыруу жүргүзүү үчүн эксперименттик жана контролдук группалар тандалып алынат.

Моделдештирүү методу – изилдөө маселелерин чечүү үчүн ыңгайлуу болгон жана биринчи объект менен белгилүү бир дал келген башка моделдин касиеттерин изилдөө жолу. Педагогикада көбүнчө процессти белгилер аркылуу моделдештирүү

колдонулат [6]. Алар схема, таблица, сүрөт, график жана башка түрлөрдө берилет. Моделдештирүүдө берилген аныктамаларды талдоо менен компетенттүүлүктүн негизги компененттеринин категориялары, изилдөөчүлүк компетенттүүлүктүн тизмеси, мазмуну, катышы, байланышы аныкталат.

Байкоо жүргүзүү методу – кеңири колдонулган, көп каражатты жана убакытты талап кылбаган изилдөө методу. Байкоо жүргүзүү методун изилдөөчүлүк компетенттүүлүктү калыптандырууда экиге бөлүп кароого болот:

1. Туташтырылган (байкоочу социалдык чөйрөгө киргенин имитациялайт, окуяны ичтен талдап, анда адаптацияланат).

2. Жөнөкөй (байкоочу окуяны башка жактан регистрациялайт).

Кээде байкоо жүргүзүү методун түз жана кыйыр деп экиге бөлүп карашат:

1. Түз (коммуникация менен же тикеден тике реалдуу убакыт масштабында).

2. Кыйыр (орточо байланыш, убактылуу байкоо режимин дифференциялоодо). Байкоо жүргүзүү методунун максаты – кырдаалдын тиги же бул өзгөчөлүгүнүн бар же жогун ырастаган бир катар фактыларды алуу болуп саналат.

Байкоо методунун жетишпеген жактары:

- байкоочу каралган моментте жана өз ордунда болгон окуяны гана фиксациялайт;
- байкалуучу окуяны кайра карашка болбойт;
- байкоо инсандын иш-аракеттеринен гана маалымат берип, максатты, мотивин, баалуулуктарын кароо жактары чектелет;
- субъективдүүлүк;
- метод пассивдүү, анткени маалымат алуу, байкоо моментиндеги объектинин абалына байланыштуу.

Изилдөөнүн жүрүшүндө сабактарга катышууда окутуучулардын билим берүү изилдөөчүлүк ишмердүүлүгүнүн кандайча чечкендиги изилденди. Бул маселе боюнча топтолгон тажрыйбаларга байкоо жүргүзүү биздин теманын маанилүү милдетин чечүүгө, б.а. изилдөөнүн негизинде студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу үчүн кандайча аракеттерди

көрүү керек деген суроого жооп берүүгө мүмкүндүк берет. Сабактарга катышууда окутуучулардын өзүн өзү өнүктүрүүсү, теориялык билимдерди практикада колдоно билүүсү, педагогикалык багыттуулугу ж.б. байкоочу тарабынан белгиленди.

Анкеталык сурамжылоо методу – изилдөөдө алгачкы маалыматты чогултуунун кеңири тараган методдорунун бири сурамжылоо болуп эсептелет [8]. Сурамжылоо жүргүзүү аркылуу алынган маалыматтын ишенимдүүлүгү жана аныктыгы эң алгач тандаманын репрезентативдүүлүгү (тактыгы) менен байланыштуу. Бул ыкманын негизги куралы болуп анкета эсептелет. Кандай болгон күндө дагы берилген суроолор логиканын талаптарына жооп берүүсү зарыл жана сурамжылоо учурунда түзүлгөн абалды, сурамжылоого катышуучулардын психологиялык мүнөздөмөлөрүн эске алуусу шартка туура келет. Анкеталык сурамжылоо методу 3 түрдө берилет:

1) Жеке сурамжылоо (бир респондент);

2) Топтук сурамжылоо (бир нече респондент);

3) Массалык сурамжылоо (жүздөгөн миңдеген респонденттерге чейин).

Изилдөөдө студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандыруу боюнча окутуучуларга жана студенттерге анкета аркылуу жеке сурамжылоо түрүндө жүргүзүлдү. Мындан окутуучулардын жоопторунда изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн эффективдүү өнүктүрүү үчүн кандай жакшыртууларды сунуштагандары жана кандай ресурстар зарыл экендиги да көрсөтүлдү. Сурамжылоого катышкан студенттердин болжол менен жарымы практикалык сабактарга даярданууда окуу китептерин же лекциялардын конспекттерин гана колдонорун айтышты. Алардын басымдуу көпчүлүгү сунуш кылынган кошумча адабияттарды окубай жаткандыгы аныкталды. Ушул себептерден улам аларда илимий адабияттар менен иштөө, анын ичинде алгачкы булактардан жыйынтыктоо жана конспект алуу ыкмалары жетишсиз, ошондой эле бул көйгөйлөрдү чечүүнүн негизги тыянактарын аныктоо жана изил-

дөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн өнүктүрүү жөндөмдөрү жетишсиз экендиги байкалды.

Тестирилөө методу – тест субъектинин бир катар атайын тапшырмаларды аткаруу ыкмасын талдоо аркылуу билимдин, көндүмдөрдүн, жөндөмдөрдүн жана башка инсандык сапаттардын деңгээлин, ошондой эле алардын белгилүү стандарттарга ылайык келүүсүн аныктоого мүмкүндүк берген изилдөө ыкмасы [4]. Мындай тапшырмалар адатта тесттер деп аталат. Тест – изилдөөчүгө изилденүүчү касиеттин предметте көрсөтүү даражасын, анын психологиялык өзгөчөлүктөрүн, ошондой эле айрым объектерге болгон мамилесин диагностикалоого мүмкүндүк берүүчү стандартташтырылган тапшырма же атайын түрдө байланышкан тапшырмалар болот. Текшерүүнүн натыйжасында, адатта, инсанда изилденип жаткан белгинин оордук даражасын көрсөтүүчү белгилүү бир сандык мүнөздөмө алынат. Ар бир тестин, тестирилөөнүн максатына карата алынган маалыматты иштеп чыгууга жардам берүүчү ачкычы болуусу кажет. Тестирилөө методунун максатында ылайык төмөнкүдөй эрежелер бар:

- тест кыска жана түшүнүктүү болуусу шарт;
- тест күтүлгөн жоопко, туура жоопко карата жөлөп айтуу болбош керек;
- структуралдашкан жооптун ар бир тестке карата саны бештен кем жана он бирден көп болбоосу кажет;
- тест, негативдүү же позитивдүү пикир айтылган толук сүйлөмдөн турбоосу шарт.
- ар бир тесте бир гана туура нерсени бекитүү кажет;

Тести иштеп чыгууда төмөнкү анын негизги мүнөздөмөлөрүн эсепке алуу зарыл:

- *Бекемдик* – ченөө мүмкүнчүлүгү, айтылган сөздү сандык көрсөткүчтөргө которуу; Аны текшерүүдө, кайталап тестирилөө, параллелдүү тестирилөө, айтылган сөздү коррекциялоо, дисперциялык анализ, фактордук анализдер, колдонулат.
- *Валиддүүлүк* – ойлонулганды көрсөтүү жана ченөө жөндөмдүүлүгү. Тесттин валиддүүлүгүн бөлөк методдордун жардамы

менен алынган жыйынтыктарга салыштырып аныктаса болот.

Тести жасоодо төмөнкү талаптарга жооп берүү кажет:

- тести түзүүдө жогорку деңгээлде билим, тажрыйбалуу адистер катышуусу абзел;
- тестин жыйынтыктарын, тестирилөөнү уюштуруучулар бекем сыр катары сактоосу керек;
- тестирилөө жыйынтыктары түшүнүүгө оңой формада болуусу абзел;
- тестирилөө убагында эч ким жолтоо болбоосу шарт.

Эксперимент методу. «Эксперимент» түшүнүгү латын сөзүнөн алынып, «тажрыйба», «сыноо» деген маанини билдирет. Эксперимент методу – көз карандысыз өзгөрмөгө дуушар болгон эксперименталдык топ менен ага дуушар болбогон контролдук топту салыштыруу аркылуу эксперименталдык гипотезаны текшерүүнүн илимий ыкмасы [7]. Эксперименттин өткөрүлүш шарты боюнча табигый (кадимки билим берүү процесинин шартында) жана лабораториялык (атайын жасалма шарттарды түзүү) деп бөлүүгө болот. Ал эми максаты боюнча констатациялоочу (көйгөйдүн практикалык абалын аныктоого багытталган), изденүүчү (жумушчу гипотезанын тууралыгын чакан чөйрөдө текшерүүгө багытталган), текшерүүчү же калыптандыруучу (алынган теориялык тыянактардын тууралыгын, иштелип чыккан методикалык эффективдүүлүгүн текшерүүгө багытталган) деген түрлөргө да бөлүнөт.

Эксперимент жүргүзүүдө текшерилүүчү факторлордон башкалары толугу менен теңдештирилүүгө тийиш. Эксперимент методу бир катар этаптардан турат:

1. Теориялык этап. Мында изилдөө көйгөйүн формалдоо жүргүзүлөт (объект, предмет, максат, изилдөө гипотезасы), эксперименталдык маселелер аныкталат.

2. Эксперимент жүргүзүү программасын иштеп чыгуу (эксперимент жүргүзүүнүн бардык процедуралары – маселелерди аныктоодон практикалык аткарууга чейинки иштер).

3. Эксперимент программасын аткаруу (эксперименттик кырдаалды түзүү жана экспериментти тикеден-тике аткаруу).

4. Жыйынтыктарды анализдөө жана баалоо (баштапкы жаңылыктарынын өзгөрүшү, колдонуу масштабы, күтүлгөн эффект).

Иштелип чыккан технологиянын натыйжалуулугун педагогикалык эксперимент аркылуу текшерүү жана методикалык сунуштарды иштеп чыгуу аткарылат.

Биздин изилдөөбүздүн максатына жана коюлган милдеттерине ылайык студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүктөрүн калыптандыруунун технологиясын иштеп чыгуу зарыл.

Жыйынтык: Жогорудагы айтылгангандарды анализдөөнүн негизинде төмөндөгүдөй корутунду чыгарсак болот, студенттер үчүн, өз кезегинде, изилдөөчүлүк компетенттүүлүккө ээ болуу, албетте, абдан маанилүү. Окуу процессинде билимди өздөштүрүү процессинде изилдөө чөйрөсүнө көп жолугат. Ар кандай рефераттар, тесттер, лабораториялык жана курстук иштер, дипломдук долбоорлор, илимий иштер илимий-изилдөө иш-аракеттеринин айрым варианттары болуп саналат. Илимий-изилдөө иш-аракеттерин аткарууда студент изилдөө көйгөйүн так көрүүгө үйрөнөт, белгилүү жана белгисизди талдайт жана анализдин негизинде маселени чечүү үчүн өзүнүн субъективдүү гипотезасын ортого салып, аны негиздейт. Окулган материалды талдап, изилдөөнүн компетенттүүлүгү – бул илимий билимге жана көндүмгө ээ болуу деген жеке сапаттардын жыйындысы деген тыянак чыгарууга болот.

Илимий методдордун теориялык анализин жыйынтыктап, биз окутуунун конкреттүү ыкмаларын аныктадык, алар окуу процессине киргизилгенде студенттердин изилдөөчүлүк компетенттүүлүгүн өнүктүрүүгө көмөктөшөт.

Адабияттар:

1. Атангаев И.А., Омурбекова М.О. Илимий изилдөө методдору. Жогорку окуу жайларынын менеджмент жана экономика адистиктеринин студенттеринин жана магистранттарынын окуу куралы. – Б., 2022. – 23 с.
2. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / И.А.Зимняя // Высшее образование. – 2003. – № 5. – С. 34-42.
3. Зикирова Г.Б., Таштемирова А.А., Турдубаева К.Т. Математика мугалиминин методикалык компетенттүүлүгүн калыптандыруу. – Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2021. – № 1 (53), – С. 40-46.
4. Калдыбаев С.К. Основы научных исследований [Текст] / С.К. Калдыбаев, Г.Ж. Мунайтпасова, Б.М. Биймурсаева. – Б., 2011. – 88 с.
5. Кабылова С.А. Интернет глобалдык мээ үчүн метафора катары. Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2023. – № 2 (60), – С. 24-30.
6. Синтез // Малый энциклопедический словарь Брокгауза и Ефрона. – 2-е изд., вновь перераб. и значит. доп. Т. 1-2. – СПб., 1907-1909.
7. Казарина Л.А. Педагогические принципы формирования исследовательской компетентности учащихся профильных гуманитарных классов общеобразовательной школы // Изв. Самарского науч. центра Рос. акад. наук. – 2013. – Т. 15. № 2 (3). – С. 606–610.
8. Долженко Ю.Ю. Онлайн анкетирование как современный и эффективный способ исследования // [Электронный ресурс] // URL: <http://cyberleninka.ru/article/n/onlayn-anketirovanie-kak-sovremennyy-i-effektivnyy-sposob-issledovaniya> Загл. с экрана. Яз. рус., (дата обращения 22.01.2016)
9. https://educentr-kudrovo.vsevobr.ru/images/Documents/metod-raboty/material_medianar.pdf
10. Франциск Бэкон, Н.Г. Городенский его учение о методе и энциклопедия наук. Сергиев Посад. – 1915. – 101 с.

Рецензиялаган:

Син Е.Е.,

педагогика илимдеринин доктору, профессор